

УДК 94 (477.46) «1954/1964»

DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2020.2\(30\).419](https://doi.org/10.33782/eminak2020.2(30).419)

УТВОРЕННЯ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ У ПЕРШЕ ДЕСЯТИРІЧЧЯ НОВОУТВОРЕНОЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ОДИНИЦІ

Сергій Коротяєв¹, Оксана Спіркіна², Тетяна Чубіна³

¹ Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпеки життєдіяльності
Черкаської області (м. Черкаси, Україна)
e-mail: alesh2012@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0976-4694>

^{2,3} Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного
університету цивільного захисту України (м. Черкаси, Україна)

² e-mail: Ksenyasp@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7932-0127>

³ e-mail: chubina@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9383-3604>

Стаття присвячена утворенню Черкаської області та розвитку промисловості в регіоні у 1954-1964 рр. Розкрито причини створення нової адміністративної одиниці та роз'яснено переваги вибору міста Черкаси як обласного центру. Охарактеризовано формування єдиного народногосподарського комплексу області. Показано швидке зростання різних видів промисловості. Відмічено, що закладені підвали хімічної промисловості вказують економічний розвиток краю у майбутньому. З'ясовано, що перше десятиріччя новоутвореної області дало можливість перетворити Черкащину з аграрно-індустріальної області в індустріально-аграрну.

Ключові слова: область, обласний центр, промисловість, економічний розвиток

Питання становлення та розвитку промисловості у новоутвореній адміністративній одиниці в 1954-1964 рр. та утворення Черкаської області загалом наразі залишається малодослідженою проблемою. Здебільшого науковці вважають цю проблему малозначущою і такою, що не заслуговує на увагу. Таке ставлення змусило авторів ретельно вивчити зазначене питання для висвітлення об'єктивної картини історико-культурних процесів окремого регіону України з урахуванням його специфіки, вивчення тенденцій і регіональних особливостей розвитку.

З утворенням Черкаської області у 1954 р. розпочався процес модернізації всіх складових економіки регіону, який заклав підвалини для розвитку промислових галузей, що спонукало появу нових промислових підприємств Черкащини. Основні віхи й досягнення наймолодшої області УРСР за перші 5 років існування висвітлюються у колективній праці «Черкащина»¹. Ґрунтовною базою для даної праці стало історичне видання «Історія міст і сіл Української РСР. Черкаська область»². Для відтворення досліджуваної епохи цікавим є фотоальбом «Черкаси», який наочно ілюструє життя промислового та культурного центру України³.

¹ Черкащина: короткий путівник / Укладачі: Я.М. Данилов, М.Ф. Комарницький, Ф.М. Непийвода, О.А. Червінський. [Київ]: Київське обласне книжково-газетне видавництво, 1960. 170 с.

² Історія міст і сіл Української РСР. Черкаська область: У 26 т. / Гол. ред. кол.: П.Т. Пронько (голова), М.П. Бажан, М.К. Білогрудов та ін.; Академія наук УРСР, Інститут історії. Київ: Українська радянська енциклопедія, 1967-1974. Т. 17: Черкаська область. 1972. 788 с.

³ Черкаськ: фотоальбом. Київ: Мистецтво, 1981. 95 с.

У 2000-х рр. вийшли друком посібники з історії Черкащини, з яких почерпнута інформація про економічне життя регіону⁴. Вони містять фактичний матеріал і допомагають вибудувати чітку хронологію⁵. Так, у «Нарисах історії Шевченкового краю»⁶ змістовно показано період утворення області.

У роботі Суховершка Г.В.⁷ на основі статистичних матеріалів, документів органів державної влади, господарських і громадських організацій тощо, фотоілюстрацій розкриваються результати економічного та соціально-культурного розвитку Черкаської області з дня її утворення, аналізується практика управлінської діяльності керівних структур краю, критично осмислюються причини негативних явищ, висловлюються міркування автора щодо їх подолання.

Ювілейний журнал «Черкащина – духовності скарбниця»⁸ хоча і не має наукової чи історичної цінності, але, враховуючи те, що ще не видано ґрунтовної наукової праці з визначеної теми, представляє відповідний інтерес для авторів, так як містить багатий ілюстративний матеріал та інформацію про історію регіону.

Також були використані інші документально-публіцистичні ілюстровані видання⁹, що висвітлюють соціально-економічний і культурний розвиток області.

Враховуючи регіональну спрямованість дослідження, авторами досліджено значну кількість статей з місцевих періодичних видань, що допомогло відтворити атмосферу соціально-економічного життя Черкащини.

7 січня 1954 р. «з метою подальшого вдосконалення адміністративного поділу... забезпечення більш високих темпів розвитку всіх галузей економіки й культури» створено Черкаську область¹⁰. Цю ідею вперше було обговорено 28 грудня 1953 р. на засідання президії ЦК КПУ. Головним і безпосереднім мотивом доцільності її створення стало «розукрупнення Київської області, наближення керівництва і обслуговування віддалених районів»¹¹. Дійсно, Київська область була найбільшою в Україні – займала 41 тис. км². Її протяжність з півночі на південь складала 350 км. Віддаленість окремих районів (Христинівського, Уманського, Звенигородського й ін.) від обласного центру (по залізниці на 200-325 км) ускладнювала керівництво сільським господарством і промисловістю. Тому, згідно Указу Президії Верховної Ради СРСР «Про утворення у складі Української РСР Черкаської області», вирішено створити Черкаську область з центром у м. Черкаси, включивши до її складу міста Умань та Сміла і 20 найвіддаленіших південних районів Київської області: Бабанський, Вільшанський, Городищенський та інші. Крім того, з Полтавської області передано 6 районів – Гельмязівський, Драбівський, Золотоніський та інші, Златопільський і Кам'янський райони Кіровоградської області, а також Монастири-

⁴ Мельниченко В.М. Моя Черкащина (історія рідного краю від найдавніших часів до сучасності): навч.-метод. посіб. для вчителів та викладачів навч. заклад. усіх типів. Черкаси: Вертикаль, 2006. 232 с.

⁵ Черкаси: 1954-2004 / М.І. Бушин. Черкаси: Вид-во «Черкаський ЦНТЕІ», 2005. 448 с.

⁶ Нариси історії Шевченкового краю. Книга 3. Від початку Великої Вітчизняної війни до сьогодення / Гол. ред. М.І. Бушин. Черкаси: Видавець Гордієнко Є.І., 2015. 618 с.

⁷ Суховершко Г.В. Пора випробувань і надій: Черкаській області – 50 років. 2-ге вид., доповн. Черкаси: Видавець Вовчок О.Ю., 2006. 64 с.

⁸ Черкащина – духовності скарбниця: рекламно-інформаційне видання / укл. А.Ю. Чабан. Черкаси: Бізнес-стиль, 2009. 329 с.

⁹ Наймолодша в Україні: Черкаській області – 60 років: етапи розвитку, люди і події. Черкаси: «Вертикаль», видавець Кандич С.Г., 2013. 256 с.

¹⁰ Нариси історії Шевченкового краю... С. 218.

¹¹ Наймолодша в Україні... С. 21.

щенський район Вінницької області¹².

Отже, на час утворення Черкаська область включала 29 районів, 3 міста обласного підпорядкування, 12 міст, 19 селищ міського типу – всього 815 населених пунктів, підпорядкованих 453 міським, селищним і сільським радам. Загальна площа становила 21,1 тис. км². Чисельність населення – 1 млн. 497 тис. осіб, з них переважна більшість проживала у сільській місцевості – 1 млн. 236 тис. (82,6%)¹³.

На засіданні президії ЦК КПУ зазначалося, що пропонувані райони «за своїми економічними, природними і кліматичними умовами є однорідними, з провідною культурою в сільському господарстві – цукровим буряком і наявністю крупної цукрової промисловості»¹⁴. Важливим було те, що з північного сходу на південний захід проходила залізнична магістраль з основними залізничними вузлами – Шевченкове, Христинівка, Цвіткове. Також область зв'язувалася шосейними дорогами із промисловими та культурними центрами України.

Крім того, Черкаси, запропонований обласний центр, знаходився на правому березі Дніпра. У місті нараховувалося 60 тис. мешканців і значний промисловий потенціал: 37 підприємств союзного та республіканського значення, з них значні підприємства харчової промисловості – рафінадний завод, махорочна фабрика, консервний завод та підприємства інших галузей промисловості і транспорту – деревообробний комбінат, завод сільськогосподарського машинобудування, гвоздильний завод, трикотажна фабрика, залізнична станція, пристань промислового значення¹⁵.

Слід зазначити, що на право бути головним містом області претендували Умань і Сміла. Умань мала багаті історико-культурні традиції та 2 вищі навчальні заклади. Однак, при гарному транспортному забезпеченні залізничний зв'язок міста обмежувався тупиковою віткою. Також місто відчувало дефіцит водних ресурсів, що знижувало перспективи його зростання. Для Сміли залізничного вузла було замало. На користь Черкас спрацював такий вагомий чинник, як розташування на перетині транзитних залізничної й автомобільної магістралей і дніпровської транспортної артерії. Це, у поєднанні з рівнинним рельєфом, створювало гарні перспективи для розвитку промисловості і міста загалом.

Населення, в основному, схвально зустріло утворення області. Проте, за словами історика Г.В. Суховершка, частина місцевих керівників з Умані, Жашкова та Монастирища була проти входження їхніх районів до новоствореної області і вони їздили зі скаргами до Києва, але заяви невдоволених не були взяті до уваги¹⁶.

Після утворення області, зміни в її адміністративно-територіальному поділі не припинились. Уже 12 лютого 1954 р., згідно Указу Президії Верховної Ради УРСР, до неї додано Чигиринський район (зі складу Кіровоградської області)¹⁷. «Затримка» з входженням цього району зумовлювалася тим, що у січні Чигиринщина опинилася в епіцентрі заходів з нагоди 300-річчя возз'єднання України з Росією, які в той час гучно і масштабно відзначалися на всесоюзному рівні.

Адміністративно-територіальний устрій Черкаської області у подальшому оп-

¹² Нариси історії Шевченкового краю... С. 219.

¹³ Історія Шевченкового краю 1939-2002 рр.: навч. посіб. з історії Черкащини / Під наук. і заг. ред. М.І. Бушина. Черкаси: «Відлуння-Плюс», 2003. 233 с.

¹⁴ Наймолодша в Україні... С. 22.

¹⁵ Нариси історії Шевченкового краю... С. 220-221.

¹⁶ Суховершко Г.В. Пора випробувань і надій... С. 9.

¹⁷ Нариси історії Шевченкового краю... С. 221.

тимізувався. Так, у 1959 р. до складу Кіровоградської області, відповідно до Указів Президії Верховної Ради УРСР, було передано смт. Златопіль (з 1959 р. у складі м. Новомиргород) і 19 населених пунктів, ще один населений пункт було передано у 1960 р. До складу Київської області у 1959 р. передано 3, а в 1964 р. – 2 населені пункти. У свою чергу, до складу Черкаської області з Київської у 1960 р. передано 1, у 1963 р. – 1, а у 1971 р. – 5 населених пунктів. У 1963 р. з Кіровоградської області до Черкаської передано 1 населений пункт, а у 1964 р. з Полтавської області – 5 населених пунктів. Змінювалась і кількість районів. Крім того, у 1974 р. у Черкасах введено районний поділ – утворено Соснівський і Придніпровський райони міста. З 1977 р. містом обласного підпорядкування став Канів, а з 1992 р. – Ватутіне і Золотоноша¹⁸.

Перші десять років історії області – найактивніший період у системному формуванні єдиного народногосподарського комплексу. Саме тоді закладалися підвалини високоефективних промислових виробництв, які дали підстави для перетворення Черкащини з аграрно-індустріальної області в індустріально-аграрну¹⁹. Насамперед, мова йшла про забезпечення всіх ділянок виробничої сфери кваліфікованими кадрами масових професій. 17 професійно-технічних училищ²⁰ області одержали додаткову фінансову та матеріально-технічну допомогу, що дозволило збільшити та розширити за напрямками набір слухачів, ввести у навчальні програми нові предмети для підготовки фахівців, здатних освоювати виробничі потужності майбутніх підприємств хімічної, приладобудівної, металообробної, електротехнічної й інших галузей. Цій програмі підпорядковано навчально-виробничу діяльність середніх спеціальних навчальних закладів. На той час їх було 19, у тому числі 9 – сільськогосподарського профілю – Черкаський і Уманський технікуми механізації та електрифікації сільського господарства, Чигиринський – бухгалтерського обліку, Звенигородський – загального землеробства, Золотоніський – ветеринарний та інші. У технікумах навчалось понад 11 тис. майбутніх спеціалістів²¹. Також, в Уманському сільськогосподарському інституті у 1958 р. одержали дипломи вчених агрономів-рільників 42 особи, вчених агрономів-плодоовочівників – 51, а по заочному відділенні – 33 особи агрономів-рільників, 13 – плодоовочівників. Станом на 15 лютого 1958 р. в інституті навчалось 547 студентів, а на заочному відділенні – 1 070²².

Завдяки такому спрямуванню вже у 1962 р. чисельність промислово-виробничого персоналу становила близько 100 тис. осіб, що майже на 30 тис. більше, ніж було у рік утворення області.

У сільські виробничі колективи прийшло 630 агрономів, 540 зоотехніків, 265 ветеринарних спеціалістів, 84 інженери²³. Поліпшився склад керівних кадрів у селі. Якщо у 1953 р. лише 6% голів колгоспів мали вищу і середню сільськогосподарську освіту, то в 1962 р. – 70%²⁴.

Електрифікація вимагала удосконалення підготовки механізаторів. У 1954-

¹⁸ Нариси історії Шевченкового краю... С. 226.

¹⁹ Суховершко Г.В. Пора випробувань... С. 12.

²⁰ Історія Шевченкового краю 1939-2002 рр... С. 100.

²¹ Суховершко Г.В. Пора випробувань... С. 13.

²² Ibidem.

²³ Ibid. С. 13-14.

²⁴ Нариси історії Шевченкового краю... С. 227.

1968 рр. в училищах області підготовлено 53 тис. механізаторів. З 1967 р. у штати колгоспів введено головних інженерів²⁵.

Значна увага надавалася нарощуванню потужностей промисловості будівельних матеріалів. Почали працювати 2 великі заводи, низка полігонів з виготовлення збірного залізобетону, підприємство великопанельного домобудування й інші виробництва цієї галузі. Сюди можна віднести 9 відкритих кар'єрів для видобутку будового каменю, щебеню гравію. Також стала до ладу Юрківська брикетна фабрика у Звенигородському районі.

Особлива увага приділялась забезпеченню господарства електроенергією. У 1958 р. завершено будівництво першої черги Уманської ТЕЦ потужністю 12 тис. кіловат. Введена в експлуатацію Черкаська ТЕЦ. У 1960 р. Юрківська ТЕЦ забезпечувала Звенигородський, Катеринопільський і Шполянський райони області²⁶. Вагомим поповненням енергобалансу Черкащини стало підключення її у 1960 р. до Кременчуцької ГЕС²⁷, хоча через її будівництво було затоплено 36 сіл регіону. Побудовані невеликі ГЕС на річках області – Росі, Ятрані й інших²⁸.

Одночасно з такими позитивними наслідками спорудження Дніпровських ГЕС як екологічно безпечна і дешева електроенергія та регулювання накопичення водних ресурсів для постачання дніпровської води у райони індустріального Подніпров'я і Донбасу та степового Криму, це мало і негативні наслідки. Крім затоплення родючих земель, десятки тисяч людей були відірвані від прабатьківських осель і переселені в інші місця. Людям завдано не лише матеріальних збитків, а й нанесено невиліковні моральні потрясіння. Майбутнє показало, що ці непродумані дії керівництва країни завдали великої шкоди природному середовищу Подніпров'я.

Після створення Кременчуцького водосховища виникла потреба у будівництві моста. Вирішено насипати дамбу, а біля Черкас збудувати міст, під яким могли проходити різнотипні судна. Будівництво завершено в 1961 р. Довжина моста становить 1 174 м. Він складається з двох частин – автомобільної та залізничної; є тротуар для пішоходів. Перед мостом з черкаського боку намита дамба довжиною 0,9 км, із золотоніського – 10,5 км. Отже, у 1960-1961 рр. зведено найдовшу в Україні дамбу з мостом довжиною до 15 км. Це перетворило Черкаси на значний транспортний вузол. У 2009 р. проведено капітальний ремонт автомобільної частини моста, що останній раз ремонтувалася у 1985 р.²⁹

В області гостро стояло питання електрифікації. Будувалися лінії електропередачі та підстанції. Вже у 1955 р. було електрифіковано понад 5 тис. будинків колгоспників³⁰.

Швидко формувався територіально-виробничий комплекс навколо шахтарського міста Ватутіне³¹. Зростав видобуток бурого вугілля в Юрківському буровугільному басейні. Стала до ладу шахта № 4-біс і ще кілька підприємств Ватутінського буровугільного розрізу³². Якщо у 1955 р. видобуток вугілля тут складав

²⁵ Ричко В.В. І край індустріальний // Володарі своєї долі / За заг. ред. О.Л. Стешенка; ред.-упоряд. А.Г. Ярмутьський. Дніпропетровськ: Вид-во «Промінь», 1970. С. 89-94.

²⁶ Історія міст і сіл... С. 217.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Наймолодша в Україні... С. 41.

²⁹ Нариси історії Шевченкового краю... С. 230.

³⁰ Ibidem.

³¹ Історія міст і сіл... С. 118.

³² Суховершко Г.В. Пора випробувань... С. 14.

1,8 млн. т, то у 1958 р. – 2,4 млн. т. Одночасно з шахтним способом наприкінці 1953 р. розпочався відкритий видобуток вугілля транспортно-відвальним мостом, який доставляв гірникам за репараціями з Німеччини. Цей агрегат розробляв вибій висотою 50 м, знімаючи шар ґрунту на ділянці шириною понад 300 м, відсипаючи відвали висотою 65 м з потужністю 2 100 кубометрів за годину. Висота відвального моста складала 82 м, а вага – 8 тис. т³³.

Розвивалося машинобудування. На Черкаському машинобудівному заводі випускали нове устаткування для м'ясокомбінатів, консервних заводів і підприємств громадського харчування³⁴; на Смілянському – устаткування для цукрової промисловості, попит мали ємкості, вкриті емаллю³⁵.

Уманський машинобудівний завод «Уманьферммаш», створений у 1970 р., спеціалізувався на випуску техніки для забезпечення кормовиробництва на тваринницьких фермах. Завод мав масове виробництво і вузьку спеціалізацію. Завод займав передові позиції у своїй галузі. 90% продукції відправлялося у всі республіки СРСР. З 1976 р. і до кінця 1980-х рр. завод збільшив обсяги виробництва у 20 разів. У 1989 р. освоєно випуск запасних частин³⁶. До 1990 р. тваринницькі ферми країни отримали близько 280 тис. кормороздавачів, змішувачів, транспортерів³⁷.

Машинобудівники у Кам'янці освоїли виробництво обладнання для легкої та хімічної промисловості. Насосу НШ-1,8 АЗ Кам'янського машинобудівного заводу першому на Черкащині присвоєно державний Знак якості³⁸. У 1977 р. тут було впроваджено нову технологію виправлення черв'ячних зубошліфувальних кіл³⁹.

Започатковувалося приладобудування. У 1957 р. вступив у дію Уманський завод електровимірювальних приладів «Мегомметр», продукція якого включала понад 20 найменувань приладів (трансформатори, мегомметри тощо) та була якісною і точною⁴⁰. Приладо- і машинобудування стали провідними галузями.

У 1960 р. почав працювати Уманський оптико-механічний завод⁴¹. Якщо у 1961 р. випущено 9 найменувань приладів, то у 1966 р. – 28. З 1963 р. підприємство відправляло продукцію на експорт. У 1964 р. завод почав випускати складний прилад – електричний автоматичний регулятор температури – ЕРА. Це було єдине підприємство в СРСР, що випускало таку продукцію⁴².

З 1962 р. працює черкаський завод «Фотоприлад»⁴³.

Збільшувалися потужності традиційних для Черкащини галузей харчової промисловості. Якщо у 1950 р. цукрові заводи області виробили 289 тис. т цукру, то у 1960 р. 474,2 тис. т⁴⁴. У 1957 р. на Городищенському рафінадному заводі освоєно пресовий спосіб виробництва, що дало змогу щодоби випускати понад план по 300-

³³ Нариси історії Шевченкового краю... С. 230.

³⁴ Календарь трудовых свершений г. Черкассы: годовщине новой Конституции СССР – посвящается. 1978. 63 с.

³⁵ Коломієць Ю.П. На ланах широкополіх // Володарі своєї долі / За заг. ред. О.Л. Стешенка; ред.-упоряд. А.Г. Ярмольський. Дніпропетровськ: Вид-во «Промінь», 1970. С. 95-108.

³⁶ Цифри і факти // Черкаська правда. 1989. 24 вересня.

³⁷ Коваль А.У. Україна незалежна. Літопис міста Умані: монографія. Умань: АЛМІ, 2007. 176 с.

³⁸ Коломієць Ю.П. На ланах... С. 95-108.

³⁹ Захаров Ф. Фундамент економіки // Черкаська правда. 1977. 25 вересня.

⁴⁰ Історія міст і сіл... С. 564.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Теревко Г. Наймолодший в Умані // Черкаська правда. 1967. 18 липня.

⁴³ Наймолодша в Україні... С. 43.

⁴⁴ Суховершко Г.В. Пора випробувань... С. 15.

350 ц цукру⁴⁵. У кінці VIII п'ятирічки на заводі вироблено цукру понад 106,4 тис. т.

Високими темпами розвитку характеризувалася консервна промисловість. У 1958 р. вироблено 69 млн. 534 тис. умовних банок консервів, тоді як в 1953 р. тільки 50,3 тис. На початку 1960-х рр. область давала 7,3% республіканського виробництва цієї продукції⁴⁶. Лише Черкаський консервний комбінат щорічно виготовляв 80 млн. банок овочевих і м'ясних консервів⁴⁷.

Надзвичайно зріс потенціал Черкаського м'ясокомбінату з новозбудованим холодильником на 4 тис. т одночасного зберігання м'яса. Значно розширено птахокомбінати. Збудовано Уманський і Корсунь-Шевченківський маслозаводи потужністю по 50 т переробки молока за зміну кожний⁴⁸. У 1962 р., порівняно з 1953 р., область виробила тваринного масла втричі більше.

У другій половині 1950-х рр. – першій половині 1960-х рр. у Черкасах розпочинається спорудження підприємств хімічної промисловості, яка в майбутньому визначала економічний розвиток краю. Першим потужним підприємством став завод хімічного волокна, будівництво якого розпочалося у 1956 р. Перша черга підприємства стала до ладу в 1961 р., а друга – у 1964 р.⁴⁹

У вересні 1962 р. розпочалося будівництво заводу азотних добрив у Черкасах, а у травні 1963 р. завод азотних добрив і завод іонообмінних смол, що будувався, об'єдналися, і було створено Черкаський хімічний комбінат (нині ВАТ «Азот»)⁵⁰. У грудні 1964 р. на комбінаті введено в дію відділення з виробництва аміачної води потужністю 432 тис. т у рік, а 14 березня 1965 р. здано в експлуатацію першу чергу виробництва аміаку потужністю 108 тис. т щороку й отримано перший аміак. У 1965 р. на підприємстві працювало 950 осіб⁵¹.

У 1963-1967 рр. побудовано шовковий комбінат⁵².

Перше десятиріччя дало позитивні зміни у розвитку транспорту. Із 785 км залізничних колій 130 км освоєно електропоїздами. Смілянський паровозоремонтний завод реконструювали та перейменували у Смілянський електромеханічний завод. Тут освоїли ремонт електромашин для тепловозів і електровозів. Він став головним підприємством Міністерства шляхів сполучення СРСР по ремонту електричних машин для тепловозів (60-70% всесоюзного об'єму ремонтів)⁵³.

Проблемою було транспортне сполучення, особливо з віддаленими від обласного центру районами. У весняне й осіннє бездоріжжя з Черкас до Умані та навколишніх районів можна дістатися лише залізницею або гужовим транспортом. Тому пріоритетним завданням стало будівництво автомобільної дороги з твердим покриттям Черкаси – Умань, яка мала з'єднати обласний центр з правобережними районами. Попри слабку технічну оснащеність шляхових служб (бруківку клали вручну, асфальт варили у чанах тощо) на початку 1960-х рр. Черкаси з'єднано з усіма районами дорогами з твердим покриттям. Протяжність автомобільних шляхів на

⁴⁵ Історія міст і сіл... С. 132-133.

⁴⁶ Суховершко Г.В. Пора випробувань... С. 15.

⁴⁷ Нариси історії Шевченкового краю... С. 231.

⁴⁸ Суховершко Г.В. Пора випробувань... С. 15.

⁴⁹ Нариси історії Шевченкового краю... С. 232.

⁵⁰ Коломієць Ю.П. На ланах... С. 95-108.

⁵¹ Експозиційні фонди музею історії ПАТ «Азот».

⁵² Календарь трудовых свершений... С. 42-46.

⁵³ «Смелянский электромеханический завод»: курс на строительство новых машин // Партнер-Черкаси. 2007. № 9.

території області перевищила 10 тис. км, 1 600 з яких заасфальтовано.

У Черкасах збудовано новий вокзал, що у кілька разів перевищував старий. Тут використано власні залізобетонні конструкції, кераміку, різнокольорову пластику, алюміній, скло та інші матеріали.

Удосконалювалися й інші види транспорту. На дільницях Знам'янка – Шевченко та Цвіткове – Городище пішли перші електропоїзди, на інших – паровози замінені тепловозами. 6 травня 1962 р. у Черкасах вступив у дію річковий порт⁵⁴.

Таким чином, Черкащина послідовно нарощувала обсяги виробництва й реалізації промислової продукції, розширювала її асортимент. Так, у 1958-1965 рр. в області збудовано та введено у дію 25 підприємств і близько 200 окремих цехів⁵⁵. У всіх галузях відбулися корінні структурні зміни. Було створено хімічну й приладобудівну промисловість. Питома вага продукції машинобудування збільшилась майже вдвічі, а хімічної – у сім разів. Область почала у чималих розмірах виробляти хімічне волокно, мінеральні добрива, промислові кислоти, гіроскопічну вату тощо. Щорічно ставали до ладу кілька підприємств.

Отже, у 1954-1965 рр. економіка Черкаської області, а особливо обласного центру, розвивалася швидкими темпами. За 10 років її ефективність удвічі збільшилась, причому 70% цього росту припадає на 1960-ті рр.

Перші десять років в історії області можна вважати найбільш активним періодом у системному формуванні єдиного народногосподарського комплексу. З'ясовано, що саме у зазначений період закладалися міцні підвалини вискоєфективних промислових виробництв, які дали підстави для перетворення Черкащини з аграрно-індустріальної області в індустріально-аграрну.

REFERENCES

- Bushyn, M.I. et al.** (Eds.) (2003). *Istoriia Shevchenkovoho kraiu 1939-2002 rr.* [History of Shevchenko's Land in 1939-2002]. Cherkasy: «Vidlunnia-Plius» [in Ukrainian].
- Bushyn, M.I. et al.** (Eds.) (2005). *Cherkasy: 1954-2004* [Cherkasy: 1954-2004]. Cherkasy: Vyd-vo «Cherkaskyi TsNTEI» [in Ukrainian].
- Bushyn, M.I. et al.** (Eds.) (2015). *Narysy istorii Shevchenkovoho kraiu. Knyha 3. Vid pochatku Velykoi Vitchyznianoї viiny do sohodennia* [Analytical Reviews on the History of Shevchenko's Land. Book 3. From the beginning of Great Patriotic War to the Present Day]. Cherkasy: Vydavets Hordiienko Ye.I. [in Ukrainian].
- Chaban, A.Yu. et al.** (Eds.) (2009). *Cherkashchyna – dukhovnosti skarbnitsia* [Cherkasy Region is Treasury of Spirituality]. Cherkasy: Biznes-styl [in Ukrainian].
- Cherkaska oblast** (Cherkassy region) (1972). In **Pronko, P.T., Bazhan, M.P., Bilohrudov, M.K. et al.** (Eds.), *Istoriia mist i sil Ukrainskoi RSR* (T. 17). Kyiv: Ukrainka Radianska entsyklopediia [in Ukrainian].
- Danylov, Ya.M., Komarnytskyi, M.F., Npyivoda, F.M., & Chervinskui, O.A.** (Eds.). (1960). *Cherkashchyna: korotky putivnyk* [Cherkasy region: short guide-book]. Kyiv: Kyivske oblasne knyzhkovo-hazetne vydavnytstvo [in Ukrainian].
- Kalendar trudovykh svershenii Cherkassy: godovshchine novoi Konstutitsii SSSR posviashchaetsia** (1978). [Calendar of labour achievements of Cherkassy: the anniversary of new Constitution of the USSR is devoted]. Cherkassy [in Russian].
- Kolomiets, Yu.P.** (1970). Na lanakh shyrokopolykh [On the vast fields]. In **Steshenko, O.L. & Yarmulskiy, A.H.** (Eds.). *Volodari svoiei doli* [The Owners of Their Fortune] (pp. 95-108). Dnipropetrovsk: Vyd-vo «Promin» [in Ukrainian].
- Koval, A.U.** (2007). *Ukraina nezalezhna. Litopys mista Umani* [Ukraine is independent. Chronicles of the Town of Uman]. Uman: ALMI [in Ukrainian].

⁵⁴ Нариси історії Шевченкового краю... С. 233.

⁵⁵ Суховершко Г.В. Пора випробувань... С. 29.

- Melnychenko, V.M.** (2006). *Moia Cherkashchyna (istoriia ridnoho kraiu vid naidavnishykh chasiv do suchasnosti)* [My Cherkasy region (history of the native land from the earliest times to the present time)]. Cherkasy: Vertykal [in Ukrainian].
- Naimolodsha v Ukraini: Cherkaskiy oblast – 60 rokiv: etapy rozvytku, liudy i podii** (2013). [The youngest in Ukraine: Cherkasy region is 60: stages of development, people and events]. Cherkasy [in Ukrainian].
- Rychko, V.V.** (1970). «I krai industrialnyi» [«And the land is industrial»]. In **Steshenko, O.L. & Yarmulskyi, A.H.** (Eds.), *Volodari svoiei doli* [The owners of their fortune] (pp.89-94). Dnipropetrovsk: Vyd-vo «Promin» [in Ukrainian].
- «Smelianskii elektromekhanicheskii zavod»: kurs na stroitelstvo novykh mashin [Smila electromechanical plant: way to designing new machines]. (2007, № 9). *Partner-Cherkasy* [in Russian].
- Sukhovershko, H.V.** (2006). *Pora vyprobuvan i nadii: Cherkaskii oblasti – 50 rokiv* [Time of tests and hopes: Cherkasy region is 50]. Cherkasy: vydavets Vovchok O.Yu. [in Ukrainian].
- Terevko, H.** (1967, July 18). Naimolodshyi v Umani [The youngest one in Uman] *Cherkaska pravda* [in Ukrainian].
- Zakharov, F.** (1977, September 25). Fundament ekonomiky [The foundation of economics]. *Cherkaska pravda* [in Ukrainian].

Serhii Korotiaiev

[Educational and Methodological Centre of Civil Protection and Life Safety of Cherkasy Region, Cherkasy, Ukraine]

e-mail: alesh2012@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0976-4694>

Oksana Spirkina

[Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of National University of Civil Defence of Ukraine, Cherkasy, Ukraine]

e-mail: Ksenyasp@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7932-0127>

Tetiana Chubina

[Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of National University of Civil Defence of Ukraine, Cherkasy, Ukraine]

e-mail: chubina@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9383-3604>

Formation of Cherkasy Oblast and Development of Industry in the First Decade of the Newly Formed Administrative Unit

The reasons for the formation of Cherkasy Oblast (Region) are analyzed and the advantages of choosing the town of Cherkasy as an oblast center over such towns as Smila and Uman are explained. The plain relief of the town and its location at the intersection of transit railways, motor roads, and the Dnipro transport artery are taken into account.

The formation of a single national economic complex of the oblast in the first decade of its creation is described. Attention is paid to the activities of educational institutions in the region which provided all areas of the production sector with qualified personnel of mass professions.

The formation and rapid growth of various types of industry in the newly formed administrative unit, namely food, canning, etc. are shown. Instrument-making and mechanical engineering became the leading industries in the oblast. It is mentioned that the laid firm foundation for the chemical industry determined the economic development of the region in the future.

Particular attention is paid to the formation of the territorial production complex around

the mining town of Vatutine, where open-pit coal mining took place with the help of transport and dumping bridge.

The notice is taken to the fact that despite the so-called *advantages* of the Kremenchuk Reservoir, its creation had irreparable consequences for both the environment and people. After its creation, it became necessary to build a dam with a bridge to connect Cherkasy with the left bank of the region.

It is noted that one of the problems of the young oblast was transport communication, especially with raions (districts) far from the oblast center. This issue was resolved in the early 1960s when Cherkasy was connected to all raions with hard surface roads. In addition, a new bus station and river port were built in the oblast center.

It is found out that the first decade of the newly formed oblast made it possible to transform Cherkasy region from an agrarian and industrial oblast into an industrial and agrarian one.

Keywords: oblast, oblast center, industry, economic development

Надійшла до редакції / Received: 20.04.2020

Схвалено до друку / Accepted: 01.06.2020